

ВИЩА ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА: ПРАКСЕОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

А. М. Сингаївська

кандидат філософських наук

Національний технічний університет України

«Київський політехнічний інститут»

singmail@ukr.net

Практична орієнтація економічної освіти є безсумнівною. Проте усталені традиції та характер функціонування освітньої системи в Україні дозволяють визначити підсистему вищої економічної освіти як теоретико-орієнтовану. Разом з тим актуальність оволодіння майбутніми фахівцями економічного профілю практичних знань і набуття спеціалізованих умінь набуває форми запізнього здійснення, тобто точніше – вища економічна освіта до цієї пори не забезпечує практико-орієнтований результат для сучасного фахівця. У статті запропоновано основні засади побудови стандарту нового покоління для системи вищої економічної освіти (у частині змісту освіти) на підходах базової та адаптивної стратегій навчання та головно – їх інтеграції у взаємопроникненні й взаємодоповненні всіх елементів. Праксеологічний вимір вищої економічної освіти сприятиме ліквідації розриву теоретичного і практичного навчання, який до цих пір має місце у вищій школі.

Ключові слова: вища економічна освіта, праксеологія, базова («локомотивна») та адаптивна (система «приспосовування») соціальні стратегії.

HIGHER ECONOMICAL EDUCATION : A PRAXEOLOGICAL ASPECT

A. M. Syngayivska

PhD in Philosophy

National Technical University of Ukraine

«Kyiv Polytechnic Institute», Kyiv, Ukraine

singmail@ukr.net

Practical orientation of economic education is obvious. However, the established traditions and the character of the educational system in Ukraine can determine subsystem of higher economical education as theoretical oriented. Besides that, the importance of mastery in economical practical knowledge and special skills by future specialists exists in late form, that is, to be exact – higher education still does not provide practice-oriented results for the modern professional. The paper proposes the basic principles of the standard for a new generation of higher economical education (in terms of the content of education) and the basic approaches to adaptive learning strategies, and the most important - their integration into interdependence and complementarity of all elements. A praxiological vector of higher economical education will help cover the gap of theoretical and practical training, which still takes place at higher university.

Keywords: higher economical education, praxeology, basic («locomotive») and adaptive (the «accommodation») system) social strategies.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Економічна освіта є одним з напрямів професійної освіти, що передбачає досягнення студентством знань і набуття необхідних спеціальних умінь у конкретній галузі трудової діяльності. Суспільна та особистісна значущість вищої економічної освіти є безсумнівною [4; 13; 20; 27] і над усе на тлі змін у системі вищої школи [1-3; 9; 12; 18; 26; 31; 33] та суспільних перетворень [7; 15; 16; 18; 25; 28; 32]. Вища професійно-економічна освіта нами [25, 188] розглядається як процес руху суб'єктів навчання в їх взаємодії від освітніх цілей до отримання результату освіти і змісту діяльності майбутніми фахівцями економічного профілю, до іманентного відчуття своєї спорідненої діяльності, до набуття цінності духовної та високоосвіченої особистості.

Становлення фахівця та його професійний розвиток під час навчання у вищому навчальному закладі відбувається у щоденному виконанні практичних завдань. Практична компонента

вищої економічної освіти складається з декількох навчальних складників: різних видів практики, практичних занять, індивідуальних навчально-дослідницьких завдань тощо. Цей перелік указує на те, що практики є однією з найважливіших форм навчального процесу у вищій школі та першорядною у здобуванні професійних навиків. У документах Міністерства освіти і науки України (нині вже Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України), наприклад, у Наказі № 93 від 08.04.1993 р., записано в пунктах 1.1: «Метою практики є оволодіння студентами сучасними методами, формами організації та знаряддями праці в галузі їх майбутньої професії, формування у них, на базі одержаних у вищому навчальному закладі знань, професійних умінь і навичок для прийняття самостійних рішень під час конкретної роботи в реальних ринкових і виробничих умовах, виховання потреби систематично поновлювати свої знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності» та 1.2: «Практика студентів передбачає безперервність та послідовність її проведення при одержанні потрібного достатнього обсягу практичних знань і умінь відповідно до різних освітніх та кваліфікаційних рівнів...»

РЕЗУЛЬТАТИ ТЕОРЕТИЧНОГО АНАЛІЗУ ПРОБЛЕМИ

У навчальних планах економічних спеціальностей передбачено проведення навчальної, технологічної (виробничої), економічної, переддипломної (у випадку запланованого виконання дипломної роботи), педагогічної та науково-дослідної для циклу магістерської підготовки практики. Проте варто зазначити, що така форма навчання, як практики, протягом довготривалого періоду здебільшого набула сутності проформи, профанації вагомої частини навчального плану, адже ВНЗ не забезпечують її належним чином. Про ефективність набуття практичного досвіду під час здобування вищої економічної освіти, точніше про його відсутність, свідчать дані опитування студентів економічного профілю, проведеного авторкою цієї статті у п'яти кращих ВНЗ України у 2010 р. і представлені у дисертаційному дослідженні [24].

На відміну від процесу опановування теоретичними знаннями набуття студентами практичної компоненти повною мірою залежить від організації навчання у вищому навчальному закладі, де визначають та втілюють «вимоги до змісту процесу навчання – складу проблем і завдань організації, їхнього праксеологічного наповнення, забезпечення синергетичними ефектами» [12, 77]. Відмінність теоретичного знання і практичного вміння влучно описана так: «у книгах можна прочитати багато чого, але з них не можна отримати вміння читати. Інфосередовище може зберегти багато знань, але не може зберегти в собі вміння користуватися ними» [2, 9]. А це означає, що у практичній компоненті основою є активні дії людини, які можуть виявитися тільки за певних, створених для творчої роботи умов, для виконання суспільних зобов'язань і вимог до фаху.

У навчальному процесі важливим є набування студентами сталих фахових навиків, що досягається щоденною працею, виконанням практичних завдань – реальних і таких, що наближені до реальності. У сприянні розвитку здібностей студента в площині фаху надважливу роль відіграє особа викладача з професіональним вмінням створити творче середовище. Абстрактність економічних наук, складних за своєю суттю та структурними зв'язками, долається через створення навчально-пізнавального середовища, де домінують діалоговий, розвивальний, проектний, ігровий методи організації навчання економічних дисциплін, case-study та імітаційно-комп'ютерне моделювання економічних процесів і явищ.

Загальною теорією людської діяльності, продуктивної діяльності у кількісному та якісному вимірах і своєрідною «граматикою дії» є праксеологія [6, 200], що дає розуміння «життя-діяльності», до якої, вважаємо, варто звернутися, вдосконалюючи вищу економічну освіту. В основну ідею праксеології покладено «вимогу органічного поєднання теоретичного руху думки і практичної дії», «обумовлених системами аналітичного та синтетичного характеру, формальною та діалектичною логікою» побудови економічних явищ і процесів та, загалом, суспільного життя. Все це «зумовлює потенції головної продуктивної сили» в реальному життєвому процесі розкриватися через дієву працездатність, творчу компоненту діяльності [22] та спрямовує фахівця на освоєння соціального досвіду, а ідеально – закладає «формування потреби людини в гуманізації праці» та діяльності творення.

Праксеологією поставлено проблемне питання [22, 20], що будь-яка праця має бути оціненою за критерієм результативності, інакше кому ж потрібна робота, яка не дає результатів, на які були очікування? Для сучасної вищої економічної освіти такий підхід є актуальним, адже за підсумками вже вищезазначеного опитування студентів економічних спеціальностей [24, 136] саме при набутті досвіду з фаху виникають розбіжності, а надто – розрив теоретичного і практичного навчання.

Які ж механізми пропонує праксеологія? Не тільки принципи досконалої діяльності, а й взагалі, щоб людина змогла діяти, вона має розраховувати на внутрішню та зовнішню

можливість дії [22, 160]. Якщо людина не обмежена ситуацією, тоді реалізація практичних намірів буде повністю залежати від її особистісного потенціалу. Набуття практичних навиків, безсумнівно, має ґрунтуватися на системних засадах, систематичності в розвитку пізнавальних, творчих, операційних функцій майбутнього фахівця економічного профілю. Виходячи також із того, що наука має слугувати практичній дії, можемо з упевненістю тим більше проводити паралелі та закликати освітян до впровадження праксеологічних принципів у життя засобами освіти, зокрема, економічної, адже практика спирається і на науку, а наука реалізується через освіту [5; 14; 15; 34].

Процес розроблення чергового, четвертого за ліком, покоління державних стандартів для вищої школи у контексті Болонського руху [8; 26] спирається на компетентнісний підхід, водночас положення Закону України «Про вищу освіту», Концепції розвитку економічної освіти в Україні [11], Національної доктрини розвитку освіти, Закону України «Про освіту» проголошують гуманістичний підхід до освіти. Отже, вітчизняні традиції у стандартизації та уніфікації в освіті мають переорієнтовуватися одночасно на два різні вектори. Існує думка, що гуманістична та діяльнісна концепція не можуть поєднуватися в освітній практиці. Проте, чи можна їх поєднати? Тезисно викладемо опорні параметри, що можуть бути використані у побудові нових (IV покоління) стандартів вищої економічної освіти. П'ять параметрів сформуємо у дві групи за суб'єктно-об'єктною спрямованістю.

I група. Пріоритетом для вищої економічної освіти є фундаментальні знання [10; 17; 25, 169-174], що формують глибоке розуміння світу і сутностей явищ. Високопрофесійним стає фахівець, який має широкий світогляд, володіє багатоаспектним знанням і здатен їх використовувати, та, зростаючи як людина, збагачувати довколишній світ.

Перший параметр: гуманістична концепція освіти [1; 11; 13; 25, 165-169; 31] декларує аксіологічною основою загальні для всіх і кожного умови та взаємовідносини в конкретному освітньому середовищі, де забезпечується розкриття людського потенціалу, а значить, і майбутніх фахівців економічного профілю. Духовне багатство і моральні імперативи – на часі для вищої економічної освіти з огляду також і на економічний стан нашої країни та перспективи її розвитку в напрямі соціально орієнтованої економіки та стійкого розвитку суспільства.

Другим параметром для економічної освіти виступає важливий принцип безперервності освіти та розвитку в людини прагнення навчатися впродовж життя [33], адже мінливість економічних процесів вимагає від фахівця постійної готовності до освоєння нових видів робіт, суміжних спеціальностей або перекваліфікації.

Третій параметр: суспільна роль економічної сфери потребує від фахівців економічного профілю такого світогляду та відповідальності [20; 23; 25, 153-163; 31], що в їхній професійній діяльності буде потенційним коловоротом у забезпеченні збалансованого функціонування соціо-еколого-економічних систем в умовах збереження суспільного надбання та його примноження для спадку майбутнім поколінням.

Основою фундаментальної освіти є гуманітарні та економічні науки, їх можна освоїти, розгортаючи «базову соціальну стратегію» [19, 7-8], відповідно до якої скеровують активність суб'єкта навчання на різнобічне осягнення світу. Примітною ознакою такої «локомотивної» стратегії є пізнавальна спрямованість на категорію «МИ», себто спільноту, колективний суб'єкт, суспільство.

II група. Складна економічна система, широка (розгалужена) інфраструктура, вузька спеціалізація суб'єктів господарювання, завдання вищої школи задовольняти потреби економіки країни у кваліфікованих фахівцях обумовлюють підготовку студентства як носія профільного знання. Компетентність як комплексна якість спеціаліста визначається сукупністю профільних умінь і набутих досвідом людини.

Четвертим параметром економічної діяльності є творчість, що визначає природу професійного вдосконалення та культурного піднесення людини. Розвиток творчого потенціалу людини в навчанні [21; 25, 181-188; 29; 30] стає можливим через власну активність, внутрішнє мотивування та професійний інтерес, адже особистісний розвиток досягається індивідуальним трудом.

П'ятий параметр визначає вузьке місце в сучасній економічній освіті в Україні та забезпечуватиме його нейтралізацію. Йдеться про розлом між освітнім результатом (теоретичною освітою) конкретного випускника ВНЗ та його практичним досвідом – уміннями застосовувати знаннявий ресурс у реальних умовах господарювання.

В опануванні студентами професійного вміння та розвитку творчості в межах профільних дисциплін і вузькоспеціалізованих курсів варто застосовувати «адаптивну соціальну стратегію» – систему «приспособлення» [19, 8], що має індивідуальну спрямованість навчання, орієнтацію навчальної діяльності на суб'єктну категорію «Я». Ділова активність, виконання конкретних

професійних завдань, опрацювання локальної тактики, вивчення службових функцій, набуття практичного досвіду в координатах обставин «тут» і «тепер» характеризують навчальний шлях студента до розвитку компетентностей фахівця.

Цінність «адаптивних стратегій» у пізнанні світу прослідковується через низку внутрішнього перетворення якісних характеристик та стану людини: від «Я можу» (бути здібним) через «Я можу в дії» (бути здатним) у дієвий стан «Я буду» (бути готовим) за умови «Я хочу» (передумова дієвості) як умотивованості до виконання конкретних (освітніх чи професійних) завдань [25, 193].

Поєднання базових і адаптивних стратегій у побудові змісту вищої економічної освіти, організації навчання та суто учінневої діяльності складає абсолютно новий підхід до модернізації вищої економічної освіти в її практичній частині. Вітчизняна вища освіта має сталі традиції в теоретичній підготовці фахівців, які варто зберігати і збагачувати фундаментальною частиною, крім того, відшукувати можливості інтегрування різновекторних освітніх площин – широкості та разом і вузькості професійно-економічної освіти. Тому пропонується інтегрувати систему навчання студентів економічних спеціальностей на основі матричного методу на кожному освітньому рівні та циклах. У першому припущенні (рис. 1) модус навчання ґрунтується на «базових стратегіях» у вивченні фундаментальних наук (вертикальна вісь на рисунку) переважно на перших курсах навчання студентів, натомість тенденція застосування «адаптивних стратегій» у навчальному процесі є зворотною – здебільшого у вивченні спеціальних дисциплін (горизонтальна вісь на рисунку) на старших курсах вищої школи.

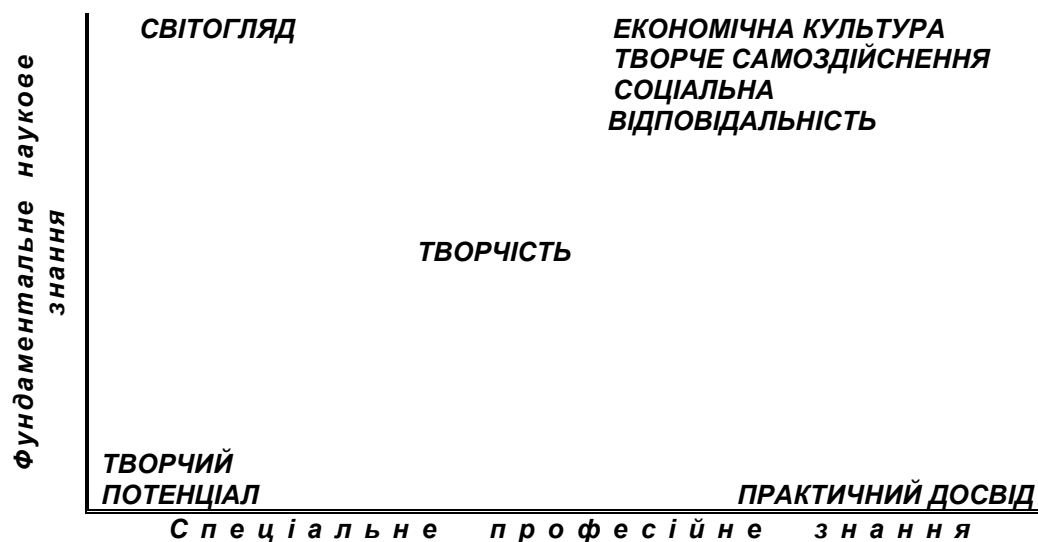

Рис. 1. Матриця поєднання результатів вищої економічної освіти в системі інтегрування базового та адаптивного підходу до її змісту

Як аргумент на користь такої системи формування змісту вищої економічної освіти, інтегрування науки і практики в навчальному процесі наведемо думку видатного чеського педагога Яна Амоса Коменського: «Все, що знаходиться у взаємному зв'язку, повинно викладатися у такому ж зв'язку», це висловлювання написано ніби про складну економічну систему знань. Базові та адаптивні підходи інтегрують у взаємопроникненні й взаємодоповненні всіх елементів навчально-виховного процесу у вищій школі. Подвійна зв'язка теоретичної та практичної компоненти навчання забезпечить цінність вищої економічної освіти та її повноту як професійно спрямованої. Відтак інтегрування таких підходів в освіті, наприклад, у формуванні професійних знань майбутніх спеціалістів економічного напрямку якоюсь мірою відповідатиме концепції «сродної праці» славетного українського філософа Григорія Сковороди, що не втрачає актуальності й сьогодні, адже така трудова діяльність, впевнені, призведе до вищих професійних результатів порівняно з відчуженою практикою.

ВИСНОВКИ

Стрижневим у формуванні фахової підготовки є вироблення такої особистісної якості, як самостійність, що має проявлятися не тільки в реалізації доручень керівника як фаховості нижчого рівня, а у прийнятті управлінських рішень як вищого ступеня при виконанні фахових за-

вданий. Набуття людиною практичного, професійного досвіду має суто індивідуальний характер, перетворюється у внутрішньо сформовану здатність і готовність до діяльній активності в щоденній практиці. Економічне як прикладне, спеціальне знання проявляється в економічній діяльності через суб'єктно-суб'єктну або суб'єктно-об'єктну взаємодію. Особистісне зростання в цьому контексті передбачає володіння студентом способами самопізнання, саморегуляції, саморозвитку тощо, провідним методом формування самостійності стає автокреація особистості як самоформування свого професійного призначення згідно з власним задумом [21; 29; 30]. У цій частині навчальної діяльності має місце сукупність практичних дій та вчинків, завдяки яким фахівець реалізує предмет професійної відповідальності або добирає належні до цього засоби. Відомо, що досвід самостійності набувається у вищій школі тільки через виконання практичної частини освітнього курсу.

У підсумку зазначимо: реальне втілення концептуального положення практичності у вищу економічну освіту стане можливим за умови організації суб'єктної взаємодії учасників навчального процесу, особистісно орієнтованого навчання, скеровування учиннєвої діяльності з врахуванням вікової аудиторії студентства, яке опановує економічне знання, тощо. Самостійність, суб'єктне прагнення до знань, активність, діяльнісна основа осягнення світу та головним чином культури, а також соціально-економічних відносин як професійного інтересу в системі господарювання – всі набутки кожної окремої особистості конвертують усталені вміння через якісні перетворення у цінність та синергетично примножать трудовий потенціал країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. Теоретико-методологічні засади модернізації вищої освіти в Україні на рубежі століть / В. П. Андрущенко // Вища освіта. – 2001. – № 2. – С. 5–13.
2. Веряев А. А. От образовательных сред к образовательному пространству : понятие, формирование, свойства / А. А. Веряев, И. К. Шалаев // Педагог. – 1998. – № 4. – С. 9–14.
3. Вільський Г. Особливості сучасного етапу розвитку вищої освіти України / Г. Вільський // Вища школа. – 2009. – № 3. – С. 57–62.
4. Вища економічна освіта в умовах формування інтелектуально-інноваційного суспільства : монографія / [Гавриш О. А., Довгань Л. Є., Каракай Ю. В. та ін.]. – К. : Центр учб. л-ри, 2010. – 364 с.
5. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций) / Б. С. Гершунский – М. : Совершенство, 1998. – 608 с.
6. Горшкова В. В. Межсубъектная педагогика: тенденции развития : монография / В. В. Горшкова. – СПб. : Ин-т образования взрослых Рос. академии образования, 2001. – 237 с.
7. Дуйсебек А. Т. Методологические подходы к образованию в контексте устойчивого развития / А. Т. Дуйсебек // Проблемы современного образования. – 2010. – № 4. – С. 103–107.
8. Кісіль М. В. До питання філософії стандартів у галузі вищої освіти / М. В. Кісіль // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 7. Релігієзнавство. Культурологія. Філософія : зб. наукових праць. – К. : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. – Випуск 12 (25). – С. 207–214.
9. Клепко С. Ф. Інтегративна освіта і поліморфізм знання / Клепко С. Ф. – Київ–Полтава–Харків : ПОІПОП, 1998. – 360 с.
10. Козлов В. Фундаментальные знания – основа развития страны [Электронный ресурс] / В. Козлов // Индус-

REFERENCES

1. Andrushhenko V. P. Teoretyko-metodologichni zasady modernizacii' vyshhoi' osvity v Ukraini na rubezhi stolit' / V. P. Andrushhenko // Vyshha osvita. – 2001. – № 2. – S. 5–13.
2. Verjaev A. A. Ot obrazovatel'nyh sred k obrazovatel'nomu prostranstvu : ponjatie, formirovanie, svojstva / A. A. Verjaev, I. K. Shalaev // Pedagog. – 1998. – № 4. – S. 9–14.
3. Vil's'kyj G. Osoblyvosti suchasnogo etapu rozvytku vyshhoi' osvity Ukrainy / G. Vil's'kyj // Vyshha shkola. – 2009. – № 3. – S. 57–62.
4. Vyshha ekonomichna osvita v umovah formuvannja intelektual'no-innovacijnogo suspil'stva : monografija / [Gavrysh O. A., Dovgan' L. Je., Karakaj Ju. V. ta in.]. – K. : Centr uchb. l-ry, 2010. – 364 s.
5. Gershunskij B. S. Filosofija obrazovanija dlja XXI veka (v poiskah praktiko-orientirovannyh obrazovatel'nyh koncepcij) / B. S. Gershunskij. – M. : Sovershenstvo, 1998. – 608 s.
6. Gorshkova V. V. Mezhsjub'ektnaja pedagogika : tendencii razvitija : monografija / V. V. Gorshkova. – SPb. : In-t obrazovanija vzroslyh Ros. akademii obrazovanija, 2001. – 237 s.
7. Dujsebek A. T. Metodologicheskie podhody k obrazovaniju v kontekste ustojchivogo razvitija / A. T. Dujsebek // Problemy sovremennoogo obrazovanija. – 2010. – № 4. – S. 103–107.
8. Kisil' M. V. Do pytannja filosofii' standartiv u galuzi vyshhoi' osvity / M. V. Kisil' // Naukovyj chasopys NPU imeni M. P. Dragomanova. Serija № 7. Religijeznavstvo. Kul'turologija. Filosofija : zb. naukovyh prac'. – K.: NPU im. M. P. Dragomanova, 2007. – Vypusk 12 (25). – S. 207–214.
9. Klepko S. F. Integratyvna osvita i polimorfizm znannja / Klepko S. F. – Kyi'v–Poltava–Harkiv : POIPOP, 1998. – 360 s.
10. Kozlov V. Fundamental'nye znaniya – osnova razvitija strany [Elektronnij resurs] / V. Kozlov // Industrija –

- трия – Инженерная газета. – 2004. – № 16. – Режим доступу: <http://www.silicontaiga.ru/home.asp?artId=2662>.
11. Концепція розвитку економічної освіти в Україні // Освіта України. – 2004. – № 6. – С. 4–5.
 12. Кушерець В. І. Аналіз знання як стратегічного ресурсу трансформації суспільства (світоглядно-методологічний аспект) : дис. ... доктора філос. наук : 09.00.03 / Кушерець Василь Іванович. – К., 2003. – 411 с.
 13. Кремін' В. Людина і освіта у вимірах економічної цивілізації [Електронний ресурс] / Василь Кремін' // Часопис «Дзеркало тижня»; Сайт «ZN,UA». – 2006, 21 жовтня, № 40 (619). – Режим доступу: <http://dt.ua/articles/48163>
 14. Левицкий Ю. В. Аксиологический аспект интеграции образования, науки и производства / Ю. В. Левицкий // Философия образования. – 2005. – № 1 (12). – С. 110–116.
 15. Макарова М. Н. Труд в обществе знаний. Образование под вопросом: Стратегии воспроизводства образовательного потенциала в современном обществе / М. Н. Макарова. – М. : [ЛКИ], 2007. – 168 с.
 16. Навроцький О. І. Вища школа України в умовах трансформації суспільства / О. І. Навроцький. – Х. : Основи, 2002. – 240 с.
 17. Нужны ли менеджерам фундаментальные знания? [Електронний ресурс] / [Азер Эфендиев] // Сайт Национального исследовательского университета «Высшая школа экономики». – Режим доступа: <http://www.hse.ru/news/fact/4715389.html>.
 18. Огнев'юк В. О. Освіта в системі цінностей сталого людського розвитку / В. О. Огнев'юк. – К. : Знання України, 2003. – 450 с.
 19. Пархоменко Т. С. Про перспективи введення компетентнісного підходу у вищу освіту України / Т. С. Пархоменко // Мультиверсум. Філософський альманах : зб. наук. праць. – К. : [Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України], 2009. – Вип. 83. – С. 3–11.
 20. Петрушина Т. О. Социально-экономическое поведение населения Украины в условиях институциональных перемен / Т. О. Петрушина. – К. : Ин-т социологии НАН Украины, 2008. – 544 с.
 21. Психология творчества : общая, дифференциальная, прикладная / [отв. ред. Я. А. Пономарев]. – М. : Наука, 1990. – 222 с. – (Институт психологии).
 22. Пшоловский Т. Принципы совершенной деятельности (Введение в праксеологию) / Тадеуш Пшоловский ; пер. с польск. – К. : [б. в.], 1993. – 271 с. – (Институт праксеологии).
 23. Сингаївська А. М. Економічна освіта в соціальній відповідальності та соціальна відповідальність у вищій економічній освіті / А. М. Сингаївська // Викладання психолого-педагогічних дисциплін в технічному університеті: методологія, досвід і перспективи : тези VI Міжнар. наук.-метод. конф. / За наук. ред. О. В. Винославської, Г. В. Ложкіна. – К. : Азимут-Україна, 2009. – С. 70–71.
 24. Сингаївська А. М. Соціологічний аспект діагностування проблем сучасної вищої економічної освіти // Inzhenernaja gazeta. – 2004. – № 16. – Rezhim dostupu : <http://www.silicontaiga.ru/home.asp?artId=2662>.
 11. Konceptija rozvytku ekonomichnoi' osvity v Ukraini // Osvita Ukrainy. – 2004. – № 6. – S. 4–5.
 12. Kusherec' V. I. Analiz znannja jak strategichnogo resursu transformacii' suspil'stva (svitogljadno-metodologichnyj aspekt) : dys. ... doktora filos. nauk : 09.00.03 / Kusherec' Vasyl' Ivanovych. – K., 2003. – 411 s.
 13. Kremin' V. Ljudyna i osvita u vymirah ekonomichnoi' cyvilizacii' [Elektronnyj resurs] / Vasyl' Kremin' // Chasopys «Dzerkalo tyzhnja»; Sajt «ZN,UA». – 2006, 21 zhovtnja, № 40 (619). – Rezhym dostupu: <http://dt.ua/articles/48163>
 14. Levickij Ju. V. Aksiologicheskij aspekt integracii obrazovanija, nauki i proizvodstva / Ju. V. Levickij // Filosofija obrazovanija. – 2005. – № 1 (12). – S. 110–116.
 15. Makarova M. N. Trud v obshhestve znanij. Obrazovanie pod voprosom: Strategii vosproizvodstva obrazovatel'nogo potenciala v sovremennom obshhestve / M. N. Makarova. – M. : [LKI], 2007. – 168 s.
 16. Navroc'kyj O. I. Vyshha shkola Ukrainy v umovah transformacii' suspil'stva / O. I. Navroc'kyj. – H. : Osnovy, 2002. – 240 s.
 17. Nuzhny li menedzheram fundamental'nye znanija? [Elektronnyj resurs] / [Azer Jefendiev] // Sajt Nacional'nogo issledovatel'skogo universiteta «Vysshaja shkola jekonomiki». – Rezhim dostupa: <http://www.hse.ru/news/fact/4715389.html>.
 18. Ognev'juk V. O. Osvita v systemi cinnostej stalogo ljuds'kogo rozvytku / V. O. Ognev'juk. – K. : Znannja Ukrainy, 2003. – 450 s.
 19. Parhomenko T. S. Pro perspektivy vvedennja kompetentnisnogo pidhodu u vyshhu osvitu Ukrainy / T. S. Parhomenko // Mul'tyversum. Filofs'kyj al'manah : zb. nauk. prac'. – K. : [Instytut filosofii' imeni G. S. Skovorody NAN Ukrainy], 2009. – Vyp. 83. – S. 3–11.
 20. Petrushina T. O. Social'no-jekonomicheskoe povedenie naselenija Ukrainy v uslovijah institucional'nyh peremen / T. O. Petrushina. – K. : In-t sociologii NAN Ukrainy, 2008. – 544 s.
 21. Psihologija tvorcestva: obshhaja, differencial'naja, prikladnaja / [otv. red. Ja. A. Ponomarev]. – M. : Nauka, 1990. – 222 s. – (Instytut psihologii).
 22. Pshholovskij T. Principy sovershennoj dejatel'nosti (Vvedenie v prakseologiju) / Tadeush Pshholovskij ; per. s pol'sk. – K. : [b. v.], 1993. – 271 s. – (Instytut prakseologii).
 23. Syngai'vs'ka A. M. Ekonomichna osvita v social'nij vidpovidal'nosti ta social'na vidpovidal'nist' u vyshhij ekonomichnij osviti / A. M. Syngai'vs'ka // Vykkladannja psihologo-pedagogichnyh dyscyplin v tehničnomu universyteti: metodologija, dosvid i perspektivy : tezy VI Mizhnar. nauk.-metod. konf. / Za nauk. red. O. V. Vynoslavs'koj, G. V. Lozhkina. – K. : Azymut-Ukraina, 2009. – S. 70–71.
 24. Syngai'vs'ka A. M. Sociologichnyj aspekt diagnostuvannja problem suchasnoi' vyshhoi' ekonomichnoi'

- Трансформації вищої економічної освіти у контексті переходу до стійкого розвитку суспільства : дис. ... кандидата філос. наук : 09.00.10 / Сингаївська Алла Михайлівна. – К., 2011. – С. 103–137.
25. Сингаївська А. М. Трансформації вищої економічної освіти у контексті переходу до стійкого розвитку суспільства : дис. ... кандидата філос. наук : 09.00.10/ Сингаївська Алла Михайлівна. – К., 2011. – 239 с.
26. Сухарніков Ю. Диверсифікація вищої освіти в контексті розробки Національної рамки кваліфікацій України / Ю. Сухарніков // Вища школа. – 2009. – № 3. – С. 26–43.
27. Терес В. І. У XXI століття із новим поглядом на економічну освіту та виховання / В. І. Терес, О. Т. Шпак // Філософія освіти : зб. наук. праць. – Випуск 4. – Л. : СВІТ, 1999. – С. 224–232.
28. Устойчивое экономическое развитие в условиях глобализации и экономики знаний: концептуальные основы теории и практики управления / [ред. В. В. Попков]. – [М.] : Экономика, [2007]. – 295 с.
29. Хуторский А. В. Дидактическая эвристика. Теория и технология креативного обучения / А. В. Хуторский – М. : Изд-во МГУ, 2003. – 416 с.
30. Энгельмейер П. К. Теория творчества / Энгельмейер П. К.; предисл. Д. Н. Овсяннико-Куликовского, Э. Ма-ха; изд. 2-е. – М. : URSS ; [Изд-во ЛКИ], [2007]. – 206 с. – (Из наследия мировой философской мысли: философия науки).
31. Ярошенко А. О. Ціннісний дискурс освіти [монографія] / А. О. Ярошенко – К. : Вид -во НПУ імені Н. П. Драгоманова, 2004. – 156 с.
32. Argyris C. Teaching Smart People How to Learn [Electronic resource] / Chris Argyris // Harvard Business Review. – 1991. – May. – URL : <http://hbr.org/1991/05/teaching-smart-people-how-to-learn/ar> ; <http://hbr.org/product/teaching-smart-people-how-to-learn/an/91301-PDF-ENG>.
33. Delors J. Learning: the Treasure Within. Report to UNESCO of International Commission on Education for the Twenty-First Century / Delors J. – Paris : UNESCO Publishing, 1996. – 226 p.
34. Jonassen H. D. Objektivism versus constructivism: Do we need a new philosophical paradigm? / David H. Jonassen // Educational Technology Research and Development. – 1991. – Volume 39. – Issue 3. – pp. 5–14.
- osvity // Transformacii' vyshhoi' ekonomichnoi' osvity u konteksti perehodu do stijkogo rozvytku suspil'stva : dys. ... kandydata filos. nauk : 09.00.10 / Syngai'vs'ka Alla Myhajlivna. – K., 2011. – S. 103–137.
25. Syngai'vs'ka A. M. Transformacii' vyshhoi' ekonomichnoi' osvity u konteksti perehodu do stijkogo rozvytku suspil'stva : dys. ... kandydata filos. nauk : 09.00.10 / Syngai'vs'ka Alla Myhajlivna. – K., 2011. – 239 s.
26. Suharnikov Ju. Dyversyfikacija vyshhoi' osvity v konteksti rozrobky Nacional'noi' ramky kvalifikacij Ukraїny / Ju. Suharnikov // Vyshha shkola. – 2009. – № 3. – S. 26–43.
27. Teres V. I. U XXI stolittja iz novym pogljadom na ekonomichnu osvitu ta vyhovannja / V. I. Teres, O. T. Shpak // Filosofija osvity : zb. nauk. prac'. – Vypusk 4. – L. : SVIT, 1999. – S. 224 – 232.
28. Ustojchivoje jekonomicheskoe razvitie v uslovijah globalizacii i jekonomiki znaniy: konceptual'nye osnovy teorii i praktiki upravlenija / [red. V. V. Popkov]. – [M.] : Jekonomika, [2007]. – 295 s.
29. Hutorskij A. V. Didakticheskaja jevrystika. Teorija i tehnologija kreativnogo obuchenija / A. V. Hutorskij. – M. : Izd vo MGU, 2003. – 416 s.
30. Jengel'mejer P. K. Teorija tvorcestva / Jengel'mejer P. K.; predisl. D. N. Ovsjaniko-Kulikovskogo, Je. Maha; izd. 2 e. – M. : URSS ; [Izd vo LKI], [2007]. – 206 s. – (Iz nasledija mirovoj filosofskoj mysli: filosofija nauki).
31. Jaroshenko A. O. Cinnisnyj dyskurs osvity [monografija] / Jaroshenko A. O. – K. : Vyd vo NPU imeni N. P. Dragomanova, 2004. – 156 s.

Стаття надійшла до редакції 24.05.2012 р